04/02/2020

«Η θεωρία του Όντος: οι στόχοι της παιδείας»

/ Γνώμες

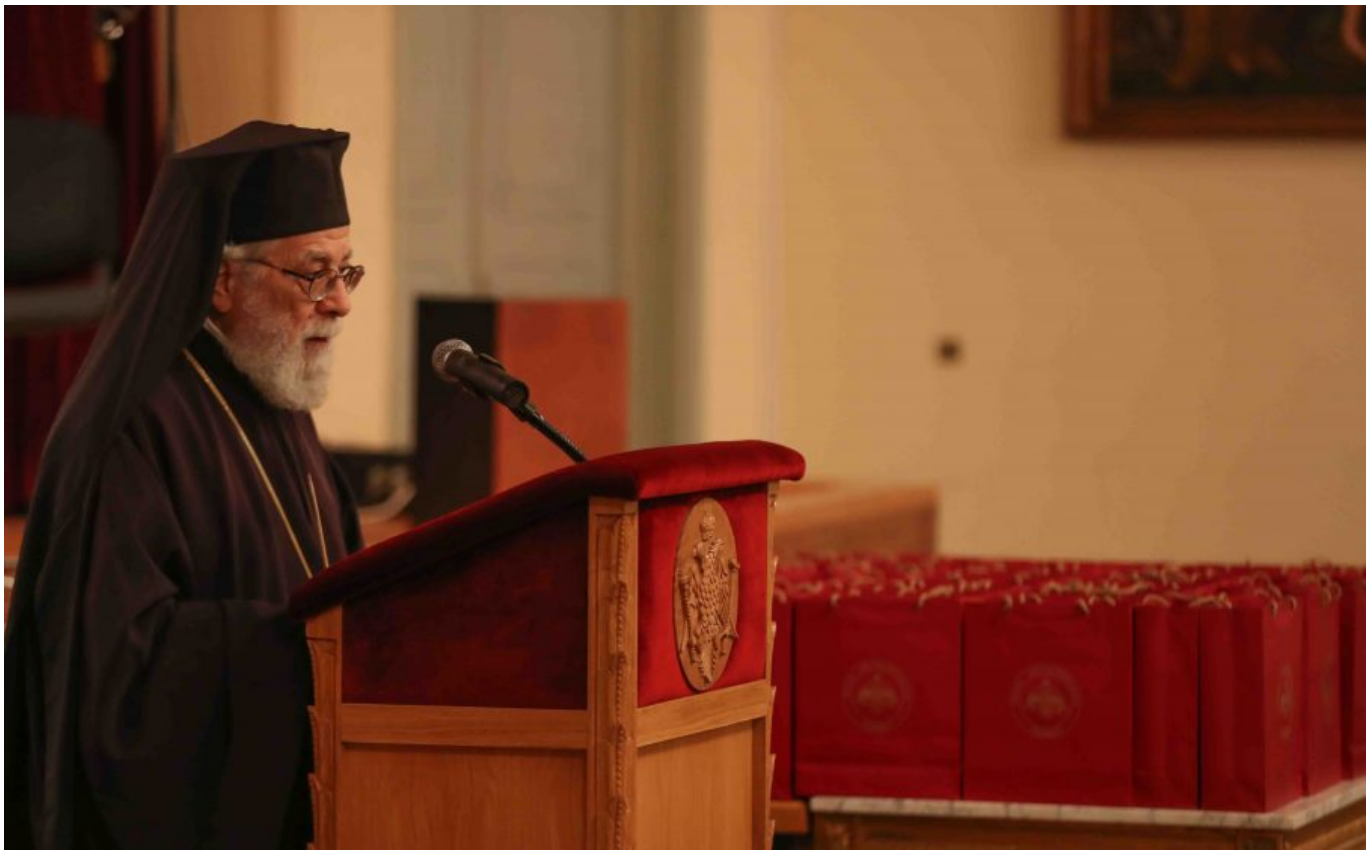

Του Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Κωνσταντίας και Αμμοχώστου κ. Βασιλείου

Οὕτω γοῦν οἱ τῆς καθ’ ἡμᾶς θεοσοφίας ἀρχηγικοὶ καθηγεμόνες ὑπὲρ ἀληθείας ἀποθνῄσκουσι πᾶσαν ἡμέραν μαρτυροῦντες ὡς εἰκὸς καὶ λόγῳ παντὶ καὶ ἔργῳ τῇ ἐνιαίᾳ τῶν Χριστιανῶν ἀληθογνωσίᾳ τὸ πασῶν αὐτὴν εἶναι καὶ ἁπλουστέραν καὶ θειοτέραν, μᾶλλον δὲ τὸ αὐτὴν εἶναι τὴν μόνην ἀληθῆ καὶ μίαν καὶ ἁπλῆν θεογνωσίαν. (Περὶ θείων ὀνομάτων, VII, 4).

Ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης γράφει ὅτι, “οἱ δικοί μας ἀρχηγοὶ καὶ ἡγεμονεύοντες ὡς πρὸς τὴ θεία σοφία, καθημερινῶς ἀποθνήσκουν γιὰ τὴν ἀλήθεια, ὅπως ἁρμόζει, μὲ λόγους καὶ μὲ ἔργα γιὰ τὴν ἐνιαία γνώση τῆς ἀλήθειας τῶν Χριστιανῶν. Ἡ ἀλήθεια αὐτὴ σὲ σύγκριση μὲ ἄλλες προτεινόμενες ἀλήθειες εἶναι καὶ ἡ ἁπλούστερη καὶ αὐτὴ ἔχει θεϊκὸ χαρακτήρα. Ἡ καλύτερα, αὐτὴ ἡ θεία σοφία εἶναι ἡ μόνη ἀληθινὴ καὶ ἡ μόνη πραγματικὴ θεογνωσία”. Ὁ Ἀρεοπαγίτης ποὺ ἔγραφε πιθανὸν τὸν πέμπτο αἰῶνα, δηλαδὴ ἕνα αἰῶνα μετὰ ἀπὸ τοὺς σήμερα τιμώμενους Τρεῖς Μεγάλους Ἱεράρχες, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἄλλωστε ἔχει ἀντλήσει τὸν πλοῦτο τῆς

θεολογίας τους, ἔζησε ὅπως καὶ ἐκεῖνοι σὲ περίοδο ποὺ ἀκόμα ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία μὲ τὶς διάφορες σχολὲς τῶν Νεοπλατωνικῶν καὶ ἄλλων φιλοσοφικῶν συστημάτων, ἤθελε νὰ ὁρίσει τὴν περὶ τοῦ ὄντος ἀλήθεια. Αὐτὸ εἶναι ἐμφανὲς στὰ Ἀεροπαγιτικὰ συγγράμματα.

Θὰ χρησιμοποιήσουμε ὅμως στὴν κυριολεξία τὴ βεβαίωση τοῦ Ἀρεοπαγίτη ὅτι «οἱ δικοί μας ἀρχηγοὶ καὶ ἡγεμονεύοντες ὡς πρὸς τὴ θεία σοφία, καθημερινῶς ἀποθνήσκουν γιὰ τὴν ἀλήθεια, ὅπως ἁρμόζει, μὲ λόγους καὶ μὲ ἔργα γιὰ τὴν ἐνιαία γνώση τῆς ἀλήθειας τῶν Χριστιανῶν». Αὐτὴ τὴ διαπίστωση θὰ τὴν ἐφαρμόσω στοὺς Τρεῖς Ἱεράρχες, οἱ ὁποῖοι ἄφησαν ἀνεξίτηλη τὴ σφραγίδα τους στὴν ἱστορία ὄχι ἁπλῶς καὶ μόνο τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ τῆς ἀνθρωπότητας στὸ σύνολό της μὲ τὴ ζωὴ καὶ τοὺς ἀγῶνες τους, μὲ τὰ συγγράμματά τους καὶ μὲ τὴ θεολογία τους, ποὺ παραμένει ἀκόμα καὶ στὶς μέρες μας σὲ ἰσχύ, γι᾽ αὐτὸ καὶ συνεχίζουν νὰ παραμένουν οἰκουμενικοὶ διδάσκαλοι.

Γιὰ ποιὰ ἀλήθεια ὅμως διεξήγαγαν συνεχῆ ἀγῶνα ἔργῳ καὶ λόγῳ οἱ ἡγούμενοι τῆς θεογνωσίας καὶ τῆς ἀλήθειας Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας; Ποιὰ εἶναι αὐτὴ ἡ ἀλήθεια; Ὀρθόδοξος σύγχρονος θεολόγος, ἔχοντας κατὰ νοῦν τὶς γνωστὲς λεγόμενες ἀποδείξεις ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ τοῦ Δυτικοῦ σχολαστικοῦ Θεολόγου καὶ Φιλόσοφου Θωμᾶ τοῦ Ἀκινάτη, εἶχε σημειώσει τὸ χαρακτηριστικὸ ὅτι γιὰ τὴν Ὀρθόδοξη Ἀνατολὴ, ἡ ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπόλυτα βέβαιη καὶ δὲν χρειάζεται ἀπόδειξη. Ἐκεῖνο ποῦ θέλουμε καὶ προσπαθοῦμε να ἀποδείξουμε εἶναι αὐτὴ αὕτη ἡ ὕπαρξη τοῦ ἀνθρώπου, δεδομένων τῶν ρευστῶν συνθηκῶν τῆς ἐπίγειας ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου του. Αὐτὸ ποὺ ἐννοεῖται στὴ συγκεκριμένη περίπτωση εἶναι ἡ ἀπόλυτη καὶ ὑπαρξιακὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν Θεό, γιατὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει χωρὶς τὴ σχέση του μὲ τὸν χορηγὸ τῆς ζωῆς. Μὲ αὐτὸ ἀντιλαμβανόμαστε ὅτι ἡ Χριστιανικὴ διδασκαλία δὲν εἶναι περιοριστικὴ τῆς γνώσης σὲ μόνα τὰ ὄντα ποὺ ὑποπίπτουν στὶς αἰσθήσεις, ἀλλὰ τὸ ὑπὲρ τὴν ὕλη ὑπαρκτὸ εἶναι περισσότερο βέβαιο ἀπὸ τὸ αἰσθητό.

Ὁ τίτλος τῆς ἀποψινῆς πανυγηρικῆς ὁμιλίας μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς ἑορτῆς τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ τῆς ἑρτῆς τῶν γραμμάτων, τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας, εἶναι ἐμπευσμένη ἀπὸ τὸν περίφημο Λόγο τοῦ Μεγάλου Βασιλείου: “Πρὸς τοὺς Νέους, ὅπως ἂν ἐξ Ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων”. Χαρακτηριστικὰ μάλιστα, ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς νέους, τοὺς ὑπενθυμίζει ὅτι ἔχουν ὡς παιδαγωγοὺς τοὺς γονεῖς τους, μετὰ ὅμως ἔχουν καὶ τὸν ἴδιο γιὰ νὰ τοὺς προσφέρει τὶς παιδευτικὲς κατευθύνσεις, δεδομένου ὅτι, ὅπως ὁ ἴδιος, οἱ ἄλλοι τιμώμενοι ἅγιοι Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὅπως καὶ τὸ σύνολο τῶν Πατέρων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, φοιτοῦσαν σὲ σχολὲς ὅπου διδασκόταν ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία, ἡ Ἑλληνικὴ μυθολογία καὶ γενικότερα ἡ Ἑλληνικὴ παιδεία[1].

Στὶς μέρες μας γίνεται κατὰ κόρον λόγος γιὰ τὴν Παιδεία. Δίκαια, βέβαια, γιατὶ ἔχουμε εὐθύνη γιὰ τὴν παροχὴ τῆς γνώσης καὶ τὴ μόρφωση τοῦ χαρακτήρα, τῆς προσωπικότητας καὶ τῆς κοινωνικοποίησης τῶν νέων. Θὰ ἔλεγα, ὅμως, ὅτι τὰ ρεύματα ποὺ ἐπιθυμοῦν τὴν δική τους ἐπίδραση στὴν Παιδεία εἶναι ἄπειρα καὶ τὸ καθένα στοχεύει σὲ ἕνα ἢ περισσότερους σκοπούς. Γιὰ τὴν Πατρίδα μας τὰ πράγματα δὲν διαφοροποῦνται καὶ πολύ. Εἶναι κράτος μέλος τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἕνωσης καὶ δέχεται κατευθυντήριες γραμμὲς γιὰ ἐναρμόνηση τῆς Παιδείας μὲ τὰ εὐρωπαϊκὰ δεδομένα. Ἐπίσης ἡ παγκοσμιοποίηση ἐπηρεάζει τὴ στοχοθέτηση τῆς παιδείας, ὅπως βέβαια καὶ σὲ ὕψιστο βαθμό, ἡ ἀνάπτυξη τῆς τεχνολογίας. Θὰ ἔλεγα ὅμως μὲ τρόπο χαρακτηριστικό, ὅτι μελέτες, καὶ ὑπάρχει πλῆθος παρόμοιων μελετῶν, ποὺ χθὲς ἀσχολήθηκαν μὲ τὴν στοχοθέτηση τῆς παιδείας, οἱ προτάσεις τους δὲν ἰσχύουν πλέον για τὸ σήμερα. Οἱ ἀλλαγὲς ποὺ παρατηροῦνται στὸ κοινωνικό, τὸ πολιτικό, τὸ τεχνολογικὸ καὶ τὸ ἐκπαιδευτικὸ γίγνεσθαι εἶναι τόσο πολλὲς καὶ κυρίως ρευστές, ποὺ εἶναι σχεδὸν ἀδύνατο νὰ τὶς παρακολουθήσει κανείς.

Χωρὶς νὰ θέλω νὰ ἀσκήσω ὁποιαδήποτε κριτική, διεξερχόμενος κείμενο τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ σχετικὸ μὲ τὴν Παιδεία, γιὰ τὴ δική μου ἐνημέρωση, διαπίστωσα ὅτι κατὰ τὸ μέγιστο ἀσχολεῖται μὲ τὴν πρακτικὴ ὀργάνωση τῆς Παιδείας, πρᾶγμα ἀπόλυτα θεμιτό, κατανοητὸ καὶ ἀναγκαῖο, ἀλλὰ εἶναι ἑτεροβαρὲς ὡς πρὸς τοὺς ἐπιδιωκόμενους στόχους. Βεβαίως, διαπιστώνει κανεὶς στὸ κείμενο τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας καὶ Πολιτισμοῦ, τὴν ὕπαρξη συγκεκριμένων στόχων, παρόμοιων μὲ μελέτες γιὰ παράδειγμα τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Ἄρθρο μὲ τίτλο, “Ἡ πολιτιστικὴ εὐαισθησία γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ἀρχῶν συμπεριφορᾶς στὴν παιδεία”, εἰδικὰ γιὰ τὴν Πολιτεία τῆς Ἀτλάντας[2], σημειώνει ὅτι οἱ ὑπεύθυνοι συμπεριφεριολόγοι, ὅπως ἀποκαλοῦνται, γιὰ τὴν πολιτιστικὴ ταυτότητα καὶ συμπεριφορά τῶν παιδιῶν ποὺ μετέχουν στὸ ἐκπαιδευτικὸ ἀγαθό, πρέπει νὰ προσανατολίσουν τὴν προσπάθεια τῆς παιδείας σὲ τρεῖς τομεῖς: τὴν ἐθνικότητα, τὸ φύλο καὶ τὴ θρησκεία. Αὐτὲς οἱ ἀρχὲς βέβαια ἀναφέρονται σὲ μία πολυπολιτισμικὴ κοινωνία τῶν πολλῶν Ἐθνοτήτων καὶ τῶν πολλῶν θρησκειῶν τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, μὲ στόχο τὴν ἀνάπτυξη τῆς προσωπικότητας τοῦ παιδιοῦ ὁποιασδήποτε ἡλικίας μέσα στὸ μακροκοινωνικὸ περιβάλλον ποὺ ζεῖ, ὅπως καὶ τὴ στήριξη τῆς συμπεριφορᾶς του ἀνάλογα μὲ τὴν πολιτιστικὴ καὶ θρησκευτική του προέλευση ἢ καὶ τοῦ φύλου του καὶ ἐντὸς τοῦ μικροκοινωνικοῦ του περιβάλλοντος, ὅπως εἶναι ἡ οἰκογένεια μὲ τὶς θρησκευτικὲς ἐπιλογές τους ἢ καὶ ἡ θρησκευτικὴ κοινότητα μέσα στὴν ὁποία ἀναπτύσσονται πνευματικά, γιὰ νὰ μὴ δημιουργοῦνται συγκρούσεις μεταξὺ τοῦ παιδιοῦ καὶ τοῦ περιβάλλοντός του ἢ καὶ συγχύσεις ὡς πρὸς τὶς ἐπιλογές τοῦ νέου.

Ἡ Κύπρος πιθανὸν νὰ ἀποτελεῖ μία μικρογραφία τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν ἢ καὶ

τῶν χωρῶν τῆς Ἑνωμένης Εὐρώπης, στὴν ὁποία καὶ ἀνήκει, λόγω τῆς συνθέσεως τοῦ σχολικοῦ πληθυσμοῦ μὲ τὴν παρουσία πολλῶν παιδιῶν ἐργαζομένων ἢ καὶ μεταναστῶν γονέων. Βεβαίως, εἶναι ἀναγκαία ἡ φροντίδα γιὰ τὰ παιδιὰ αὐτά, ἀλλὰ ἐδῶ ὑπάρχει μία πρόκληση ἐθνικῆς καὶ πολιτιστικῆς εὐθύνης γιὰ τοὺς Κύπριους νέους. Ἡ Ἀτλάντα θέτει ὡς βάση τῆς παιδείας τὴν ἐθνικότητα, τὸ φύλο καὶ τὴ θρησκεία. Ἂν ἀναφέρουμε ἕνα ἄλλο παράδειγμα, τὸ ὁποῖο δὲν περιορίζεται γεωγραφικά, ἀλλὰ ἐφαρμόζεται κατὸπιν ἰδεολογικῆς ἐπιλογῆς, δηλαδὴ αὐτὸ τοῦ λεγόμενου ἀνθρωπισμοῦ, γνωστοῦ ὡς οὐμανισμοῦ (humanismus), ἕνα φιλοσοφικὸ κίνημα ποὺ θέλει νὰ ἐπηρεάζει τὰ τῆς Παιδείας μὲ τὰ διάφορα lobbys στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἕνωση ἢ καὶ ἀλλοῦ, διαγράφει τὰ ὅρια τοῦ ἀνθρώπου μόνο στὸ χῶρο τοῦ αἰσθητοῦ. Ἀπορρίπτει τὸ ὑπερβατὸ, δηλαδὴ τὸν Θεό. Στο υπαρξιακό ερώτημα “Ποιός/Τί εἶμαι;” ὁ ἀνθρωπιστής Dan Barker ἀπαντᾶ:

“Εἶσαι ἕνας ἔλλογος ἄνθρωπος. Ἡ ζωή σου ἔχει ἀξία από μόνη της. Δὲν εἶσαι δεύτερης τάξης κάτοικος τοῦ σύμπαντος, ὅπου ἀντλεῖς τὸ νόημα τῆς ζωῆς ἀπὸ κάποιον ἔξω ἀπό σένα. Δὲν εἶσαι ἐκ φύσεως κακός, εἶσαι ἐκ φύσεως ἄνθρωπος, ἔχοντας τὴ θετικὴ δυνατότητα νὰ βοηθήσεις νὰ γίνει ὁ κόσμος γύρω σου πιὸ ἠθικός, πιὸ εἰρηνικός, πιὸ εὐχάριστος. Ἐμπιστεύσου τὸν ἑαυτό σου”.

Ὁ ὁρισμὸς τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὸν ἀνθρωπισμὸ καὶ τὸν ἀθεϊσμὸ συνοψίζεται στὴ διακήρυξη ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός, ἡ ὕλη ἔχει ὀργανωθεῖ ἀφ᾽ ἑαυτῆς, ἀπορρίπτεται ἡ θρησκεία ὡς δεισιδαιμονία καὶ παραλογισμός, τὰ προβλήματα λύονται μὲ τὴ λογικὴ καὶ τὸ ἄτομο παύει νὰ ὑπάρχει μὲ τὸ θάνατο. Βεβαίως, πολλὲς ἀνθρωπιστικὲς ἀρχές, ὄχι αὐτὲς ποὺ ἀπαριθμήσαμε, εἶναι κατ᾽ ἐξοχὴν ἀρχὲς τοῦ Χριστιανισμοῦ[3], ὅπως ὁ λεγόμενος ᾽χρυσὸς κανόνας᾽ τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων ποὺ τὸν υἱοθετεῖ καὶ ὁ ἀνθρωπισμὸς: “πάντα οὖν ὅσα ἐὰν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, οὕτως καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως” (Ματθ. 7,12), ἀφαιρόντας τον ὅμως ἀπὸ τὸ πλαίσιο τῆς διδασκαλίας τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ὁ Ψαλμωδός, στὴ διακήρυξη αὐτὴ τοῦ ἀθεϊστικοῦ ἀνθρωπισμοῦ ἀπαντᾶ: “Εἶπεν ἄφρον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐ ἔστι Θεός”. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, μὲ τὴν παραβολὴ τοῦ ἄφρονος πλουσίου, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ συγκέντρωσε τὴν πλούσια ἐσωδεία του σὲ μεγαλύτερες ἀποθῆκες καὶ σὰν σὲ μονόπρακτο στὴ σκηνή, μονολογώντας εἶπε τὸ περίφημο: “ψυχή, ἔχεις πολλὰ ἀγαθὰ κείμενα εἰς ἔτη πολλά· ἀναπαύου, φάγε, πίε, εὐφραίνου” (Λκ. 12,19), τὸν ἔθεσε ἐνώπιον τοῦ σκληροῦ διλήματος: “ἄφρον, ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχήν σου ἀπαιτοῦσιν ἀπὸ σοῦ· ἃ δὲ ἡτοίμασας τίνι ἔσται;” (Λκ. 12,20).

Ἀπὸ τὴ μέχρι τώρα διαπραγμάτευση ἐντοπίζουμε δύο σημαντικὰ θέματα: α) τὴ συνεχὴ ροὴ τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου ποὺ δὲν προσφέρει κάτι πνευματικὰ σταθερό, στὸ ὁποῖο νὰ μπορεῖ νὰ στηριχθεῖ ἡ Παιδεία καὶ νὰ στηριχθεῖ ὁ νέος κατὰ τὴ διάρκεια τῆς σχολικῆς ἡλικίας του καὶ στὴν πορεία τῆς ζωῆς του καί, β) τὸν ἀνθρωπισμό, ποὺ μὲ τὴν πρόταση τῆς ἐκκοσμικευμένης παιδείας ἀπορρίπτει τὴν

πίστη στὸν Θεό. Οἱ καταστάσεις αὐτὲς μᾶς ὁδηγοῦν στὸ ἀντίβαρο ἔναντι τῶν προτάσεων αὐτῶν, ποὺ εἶναι ἡ πρόταση τοῦ Μ. Βασιλείου, ὅτι ὁ στόχος τῆς παιδείας εἶναι ἡ Θεωρία τοῦ Ὄντος[4]. Αὐτὴ ἡ ἀρχὴ προσφέρει τὴ σταθερά, ἀναγκαία γιὰ νὰ στηρίξει ὁ παιδευόμενος ὅλο τὸ ἐσωτερικό του πνευματικὸ οἰκοδόμημα ποὺ οἰκοδομεῖται μὲ τὴ συνεχῆ γνωσιολογικὴ καὶ μορφωτική του προσπάθεια. Διευκρινίζουμε ὅτι τὸ ΟΝ στὸ ὁποῖο ἀναφέρεται ὁ Μεγάλος Καππαδόκης Πατέρας, δὲν εἶναι τὸ ἀφηρημένο ὂν τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ ὁ προσωπικὸς Θεὸς τῆς Ἀποκαλύψεως, ὁ Πατέρας, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Ὅταν ὁ Μωυσῆς βρέθηκε ἐνώπιον τῆς φλεγόμενης καὶ μὴ καιόμενης βάτου στὸ Σινᾶ ὄρος, ὁ Θεὸς τοῦ ἀποκάλυψε τὸ ὄνομά του μὲ τὴν πρόταση, “ἐγὼ εἰμὶ ὁ ὢν”, εἶμαι αὐτὸς ποὺ ὑπάρχω. Γι᾽ αὐτὸ τὸ ὄν μιλᾶ ὁ Μ. Βασίλειος. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος παρομοιάζει τὴν ἀνάβαση τοῦ προφήτη Μωυσῆ στὸ Σινᾶ μὲ τὴν προσπάθεια ποὺ πρέπει νὰ καταβάλει ὁ κάθε θεολόγος, ὁ κάθε παιδεύων καὶ παιδευόμενος, ὁ κάθε ἄνθρωπος γιὰ νὰ γνωρίσει τὸν Θεό. Αὐτὸ ἀποτελεῖ καὶ τὴ βασικὴ Χριστιανικὴ ἀρχή τῆς ἀρχῆς τοῦ μέσου καὶ τοῦ τέλους, δεδομένου ὅτι ὁ Θεάνθρωπος Χριστὸς εἶναι “χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας” (Ἑβρ. 13,8). Ὁ Θεὸς ἀποκαλύφθηκε στὸν Προφήτη τῆς Ἀποκαλύψεως εὐαγγελιστὴ Ἰωάννη λέγοντάς του: “Ἐγώ εἰμι τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὦ, ... ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος, ὁ παντοκράτωρ” (Ἀπ. 1,8).

Οἱ Τρεῖς Ἱεράρχες, κατ᾽ ἐξοχὴν ἔχουν καθιερώσει τὴν ὀρθόδοξη διδασκαλία, τὸ δόγμα καὶ τὴν πίστη τῆς Ἐκκλησίας στὸν Τριαδικὸ Θεὸ καὶ γιὰ τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Ἂν ὁ Χριστιανισμὸς καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ κατὰ συνέπεια, ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχουν ἀνθρωπιστικὸ χρακτήρα, διδασκαλία καὶ προοπτική, διερωτῶμαι τὶ μπορεῖ νὰ εἶναι ἀνθρωπισμὸς καὶ ποιὸς ἄλλος μπορεῖ νὰ καταθέσει τὶς ἀξίες τοῦ Χριστιανικοῦ ἀνθρωπισμοῦ; Ὁ ἄνθρωπος εἶναι δημιούργημα τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, λαμβάνοντας τὴν ἀνθρώπινη φύση μὲ τὴ συνεργία τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ πρόσφερε τὴ σωτηρία, τὴ δυνατότητα νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ ὅ,τι ταπεινώνει καὶ ἀποανθρωποιεῖ τὸν ἄνθρωπο γιὰ νὰ τὸν ὁδηγεῖ στὸν ἁγιασμό. Ἡ μεγαλύτερη τιμὴ ἀκόμα εἶναι τὸ γεγονὸς ὅτι ἔχει ἐγκαταστήσει αἰωνίως τὴν ἀνθρώπινη φύση ἑνωμένη στὴν ὑπόσταση τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, στὰ “δεξιὰ” τοῦ Θεοῦ Πατέρα. Τὸ πλέον χαρακτηριστικὸ δῶρο γιὰ τὸν ἄνθρωπο εἶναι ἡ ἐλευθερία καὶ τὸ αὐτεξούσιό του. Σὲ αὐτὴ τὴ σταθερὰ τῆς παιδείας καὶ τῆς πίστης γίνεται ἡ ἀναφορὰ τοῦ Μ. Βασιλείου μὲ τὴν πρόταση: “ἡ θεωρία τοῦ Ὄντος”. “Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὥσπερ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστιν” (Μτ. 5,48). Θέτουμε τὸν ἑαυτό μας ἐνώπιόν τοῦ Θεοῦ καὶ καταβάλλουμε προσπάθεια νὰ μιμηθοῦμε τὴν τελειότητα τοῦ παραδείγματος, γιατὶ ὁ Θεὸς εἶναι ὁ κατ᾽ ἐξοχὴν παδαγωγός.

Γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ ὅμως ὅτι ὁ Μ. Βασίλειος, μὲ μία τέτοια πρόταση ἀποκλείει τὴν ἄλλη γνώση, ἡ ὁποία ὀνομάσθηκε ῾θύραθεν᾽, κάνει μία σημαντικὴ σύνθεση μὲ τὴν

περιγραφὴ μιᾶς εἰκόνας. Ἡ θεωρία τοῦ ὄντος, ποὺ δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο ἀπὸ τὴν πίστη καὶ τὴ σχέση μας μὲ τὸν Θεό, παράγει καρποὺς ἁγιασμοῦ, δικαιοσύνης, ἀγάπης, εἰρήνης, σεβασμοῦ τοῦ συνανθρώπου μας, σεβασμοῦ τῆς δημιουργίας καὶ τοῦ περιβάλλοντος. Οἱ καρποὶ αὐτοὶ καὶ ἄλλοι πολλοὶ εἶναι οἱ καρποὶ τοῦ δένδρου, ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὶς ἀρετὲς ποὺ πρέπει νὰ κοσμοῦν τὸν ἄνθρωπο. Κατὰ τὸν Μ. Βασίλειο, τὰ φύλλα προστασίας τῶν καρπῶν εἶναι ἡ θύραθεν παιδεία. Στὴ σκέψη τοῦ ἱεροῦ Πατέρα, ἐπιπρόσθετα, τὸ δένδρο μὲ τοὺς καρπούς, ποὺ αὐτὴ τὴ φορὰ προσφέρουν τὴ ζωή, συγκρίνεται μὲ τὸ δένδρο τοῦ Παραδείσου, τοῦ ὁποίου ὁ καρπὸς ὁδήγησε στὴν πτώση, γιατὶ θέλησαν οἱ ἄνθρωποι νὰ ἀποβάλουν τὸν Θεό ἀπὸ τὴ ζωή τους καὶ νὰ τὸν ἀντικαταστήσουν μὲ τὸν ἑαυτό τους. Οἱ καρποί, ἑπομένως, τῆς πίστεως καὶ τῆς παιδείας εἶναι αὐτοὶ ποὺ συνθέτουν τὴν πίστη καὶ τὴν ἠθική συμπεριφορὰ καὶ ἀποτελοῦν ἀναγκαῖο συνοδὸ γιὰ τὸν κάθε ἄνθρωπο και τὶς ἀνθρώπινες ἀξίες καὶ γι᾽ αὐτὸ πρέπει νὰ ἀποτελοῦν στόχους τῆς παιδείας. Ἐπειδὴ προσφάτως δημιουργήθηκε σάλος γιὰ κάποια περιστατικὰ ὅσον ἀφορᾶ τὴ διδασκαλία τῶν θρησκευτικῶν, θὰ πρέπει νὰ δηλώσουμε ἀπερίφραστα ὅτι αὐτὰ φανερώνουν ἀρρωστημένη θρησκευτικότητα ποὺ ἀντιτίθενται στὴ διδασκαλία τῶν Πατέρων και τῆς Ἐκκλησίας στὸ σύνολό της.

Ἡ ἱστορία τῆς συνθέσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ μὲ τὸν Ἑλληνισμό, ποὺ δὲν εἶναι ἁπλῶς ἕνα σύνθημα, οὔτε ἕνα ἰδεολόγημα, ἔχει μετατραπεῖ σὲ μήτρα Χριστιανικοῦ καὶ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀρκεῖ μία μικρὴ παρατήρηση γιὰ νὰ διαπιστώσουμε τὴν πραγματικότητα αὐτή. Γερμανὸς φιλόσοφος, συνειδητοποιώντας τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἀξία τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, διατύπωσε μὲ χαρακτηριστικὸ τρόπο τὴν ἔκπληξή του λέγοντας, ῾μισῶ τοὺς ῞Ελληνες φιλόσοφους γιατὶ εἶπαν τὰ πάντα καὶ δὲν ἄφησαν κάτι γιὰ ἐμᾶς᾽. Κατ᾽ ἀντίστοιχο τρόπο μὴ ῞Ελληνας ὀρθόδοξος θεολόγος εἶπε ὅτι ἄν θέλουμε νὰ γίνουμε ἀληθινοὶ θεολόγοι καὶ γιατὶ ὄχι καὶ αὐθεντικοὶ Χριστιανοί, πρέπει νὰ γίνουμε ῞Ελληνες, ἐννοῶντας ὅτι οἱ ῞Ελληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μᾶς ἔχουν διδάξει τὴν ἀληθινὴ θεολογία μὲ τὴ θεολογικὴ σκέψη καὶ τὰ συγγράμματά τους. Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ὅμως, τὸ ὄργανο τῆς φιλοσοφικῆς καὶ θεολογικῆς σκέψεως εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα. Ὁ προβληματισμός μου εἶναι κατὰ πόσο μποροῦμε σήμερα νὰ γίνουμε εἴτε ῞Ελληνες φιλόσοφοι εἴτε ἀληθινοὶ θεολόγοι καὶ αὐθεντικοὶ Χριστιανοὶ μὲ τὴν χωρὶς ἐπίπεδο ἐκμάθυνση ἤ καὶ τὴν κακοποίηση τῆς Ἑλληνικῆς γλῶσσας καὶ τὴν παραθεώρηση παιδείας καὶ τῆς σχέσώς μας μὲ τὸν Θεό.

Θα έλεγα ὁλοκληρώνοντας, ναὶ στὴν ποιοτητικὴ παιδεία ἀπό τὸ κράτος καὶ τοὺς φορεῖς τῆς παιδείας, ἀλλὰ ἡ ἔκκλησή μου πρὸς τοὺς γονεῖς εἶναι νὰ μὴ θέτουν σὲ δεύτερη μοίρα τὴν πνευματικὴ καὶ γνωσιολογικὴ παιδεία τῶν παιδιῶν τους. Ὁ Χριστὸς εἶπε χαρακτηριστικά: “Τίς ἐστιν ἐξ ὑμῶν ἄνθρωπος, ὃν ἐὰν αἰτήσῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; καὶ ἐὰν ἰχθὺν αἰτήσῃ, μὴ ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ;” (Μτ. 7,9-19). Γι᾽ αὐτὸ καὶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος συμβουλεύει τοὺς

γονεῖς νὰ μὴ προσφέρουν ὡς κληρονομία μόνο τὰ ὑλικά, ποὺ εὔκολα σκορπίζονται, ἀλλὰ τὰ πνευματικὰ καὶ σταθερά (Ἐπιστ. 61). Ἡ σύγχρονη παιδεία μας καὶ βεβαίως δὲν θὰ ἀγνοήσει οὔτε θὰ ἀπορρίψει τὴν τεχνολογία καὶ τὴν ἐπιστήμη. Προφανέστατα ὅμως, πρέπει νὰ ἀποβάλει τὸν χρηστικό της χαρακτήρα, ποὺ ἔχει μοναδικὸ στόχο τὴν ἐπιτυχία τῶν ἐξετάσεων καὶ τὴν εἴσοδο στὰ Πανεπιστήμια, πνίγοντας καὶ μηδενίζοντας τὶς πραγματικὲς ἀξίες καὶ τοὺς πραγματικοὺς στόχους. Ἐν κατακλείδι, σύμφωνα μὲ τὸν Μ. Βασίλειο, ἡ σταθερὰ ἀξία ποὺ προσφέρει ἐγγύηση στὴν ὁλοκλήρωση τῆς προσωπικότητας, μετὰ τὴ συγκέντρωση τῶν ποικίλων γνώσεων, εἶναι ἡ θεωρία τοῦ ὄντος τῆς Ἑλληνικῆς κοσμοθεωρίας καὶ ἡ θεωρία τοῦ Θεοῦ τῆς Χριστιανικῆς Ἀποκαλύψεως.

[1] Τό τε γὰρ ἡλικίας οὕτως ἔχειν, καὶ τὸ διὰ πολλῶν ἤδη γεγυμνάσθαι πραγμάτων, καὶ μὴν καὶ τὸ τῆς πάντα παιδευούσης ἐπ’ ἄμφω μεταβολῆς ἱκανῶς μετασχεῖν, ἔμπειρόν με εἶναι τῶν ἀνθρωπίνων πεποίηκεν, ὥστε τοῖς ἄρτι καθισταμένοις τὸν βίον ἔχειν ὥσπερ ὁδοῦ τὴν ἀσφαλεστάτην ὑποδεικνύναι· τῇ τε παρὰ τῆς φύσεως οἰκειότητι εὐθὺς μετὰ τοὺς γονέας ὑμῖν τυγχάνω, ὥστε μήτ’ αὐτὸς ἔλαττόν τι πατέρων εὐνοίας νέμειν ὑμῖν, ὑμᾶς δὲ νομίζω, εἰ μή τι ὑμῶν διαμαρτάνω τῆς γνώμης, μὴ ποθεῖν τοὺς τεκόντας, πρὸς ἐμὲ βλέποντας. (Πρὸς τοὺς Νέους, 1, 3-13).

[2] Cultural Sensitivity in the Application of Behavior Principles to Education. Contributors: Kauffman, James M. – Author, Conroy, Maureen – Author, Gardner, Ralph,, III – Author, Oswald, Donald – Author. Journal title: Education & Treatment of Children. Volume: 31. Issue: 2 Publication date: May 2008.

[3] Βλ. Dean HALVERSONE. Guide des religions. Perpective Chrétienne, édition, Maison de la Bible, 2008. Τὸ πρωτότυπο Ἀγγλικό: The Compact Guide to World Religions, International Students, Inc, 1996.

[4] “Λέγεται τοίνυν καὶ Μωϋσῆς ἐκεῖνος ὁ πάνυ, οὗ μέγιστόν ἐστιν ἐπὶ σοφίᾳ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὄνομα, τοῖς Αἰγυπτίων μαθήμασιν ἐγγυμνασάμενος τὴν διάνοιαν, οὕτω προσελθεῖν τῇ θεωρίᾳ Τοῦ ὄντος. Παραπλησίως δὲ τούτῳ, κἀν τοῖς κάτω χρόνοις, τὸν σοφὸν Δανιὴλ ἐπὶ Βαβυλῶνός φασι τὴν Χαλδαίων σοφίαν καταμαθόντα, τότε τῶν θείων ἅψασθαι παιδευμάτων”. (Πρὸς τοὺς Νέους, 3, 11-18).

Ομιλία που εκφωνήθηκε κατά τον εορτασμό των Τριών Ιεραρχών στο Πολιτιστικό Ίδρυμα Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ’ την Πέμπτη 30 Ιανουαρίου 2020